

УДК 37.013.76(015.71):37.011.3-051:-043.61

ОБГРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ТВОРЧОСТІ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

© Г. І. Сотська

У статті подано феноменологічний аналіз поняття «творчість» з позиції філософських, психологічних та педагогічних наук. Визначено, що творчість є необхідною складовою педагогічної діяльності, у процесі якої формується творча особистість педагога. Встановлено, що ефективність підготовки сучасного педагога, якому притаманні якості творчої особистості, уможливорюється за умови включення творчого компонента до змісту їхньої підготовки

Ключові слова: сучасний педагог, творчість, педагогічна творчість, зміст підготовки, творча педагогічна майстерня

Taking into account the needs of the modern society, the question of reorientation of the higher pedagogical education to the training of the specialist of the new type, highly qualified, with creative thinking, non-standard approach to the solution of professional tasks becomes topical. In the article the author sets the aim to elucidate the essence of the phenomenon of "creativity" and to ground its role in the training of the modern teacher. By the way of phenomenological analysis of philosophical, psychological and pedagogical sources it was determined, that a human states itself in creativity, develops and creates him- (her) self as a person. It was determined, that creativity is the necessary component of pedagogical activity, in which process the teacher's creative person is formed. The most important features of such teacher is the searching-problem style of thinking, problem understanding, developed creative imagination, fantasy, specific personal qualities (keenness, independence, purposefulness) and also the main specific motives (creative interest, enthusiasm to creative process, striving for attaining result, necessity to realize him- (her) self). It was established, that the effectiveness of the training of the modern teacher with the features of creative persons becomes possible under condition of the inclusion of creative component into the process of their training. The value of creative pedagogical workshops that are the important base of the training of the teacher of new type, with creative thinking, non-standard approach to the solution of professional tasks was discovered. The author proves that the social mission of activity of the higher pedagogical educational institutions must be not only the training of teachers to the realization of professional tasks and functions, outlined by educational-qualified characteristic but also the formation of creative person of the teacher, able to generate new knowledge, to be the unique source of productive social activity

Keywords: modern teacher, creativity, pedagogical creativity, content of training, creative pedagogical workshop

1. Вступ

В умовах соціально-економічних, науково-технічних та культурних змін в Україні національна освіта зорієнтована на задоволення запитів різних галузей науки, техніки, економіки в компетентних, кваліфікованих спеціалістах з високим рівнем культури, духовності, соціальної й творчої активності. У зв'язку із цим перед вітчизняною педагогічною наукою стоять нові завдання, одним із яких є підготовка сучасного педагога не лише до виконання окреслених освітньо-кваліфікаційною характеристикою професійних функцій і завдань, але й формування творчої особистості педагога, здатного не тільки користуватися наявною інформацією, але і породжувати нові знання, бути унікальним джерелом творчості та продуктивної суспільної діяльності. У контексті вирішення поставленого завдання першорядної значимості набуває врахування феномену «творчості» у змісті підготовки педагога.

2. Літературний огляд

Аналіз досліджень, пов'язаних з проблемою творчості, творчої професійної діяльності, педагогічної творчості, дозволяє констатувати значний інтерес науковців до різних її аспектів, а саме: філософського осмислення творчості [1–4]; психології творчості

[5–7]; інтенсифікації професійної підготовки учителів до творчої педагогічної діяльності [8, 9]. Незважаючи на досить значний спектр наукових досліджень поза увагою науковців залишається проблема феномену «творчості» у змісті підготовки сучасного педагога. З урахуванням потреб сучасного суспільства, актуалізується проблема переорієнтації вищої педагогічної освіти на підготовку фахівця нового типу, висококваліфікованого, з творчим мисленням, нестандартним підходом до вирішення професійних завдань.

3. Мета та задачі дослідження

У проведеному дослідженні метою було визначено - розкрити сутність феномену «творчості» та обгрунтувати його роль у змісті підготовки сучасного педагога.

Відповідно до мети сформульовано завдання, які полягають у здійсненні феноменологічного аналізу поняття «творчість» та розкритті значення творчого компонента у змісті підготовки майбутнього педагога.

4. Феноменологічний аналіз поняття «творчість»

Осмислення сутності поняття «творчість» було закладено античними мислителями Аристотелем,

Платоном, які стали основоположниками двох основних концепцій, згідно якими творчість трактувалася у двох основних формах: як акт творення Космосу Богом та мистецтво, ремесло людей. Аристотель один із перших пов'язав сферу творчості з людською діяльністю, у процесі якої створюється дещо принципово нове - те, чого немає у природі, вважаючи, що для досягнення творчих успіхів необхідно розвивати природні творчі здібності. Платон вважав, що творчість є проявом тієї повноти досконалості, яка є в божественному пізнанні, джерело якої - натхнення, осяяння (інсайт).

Проблема філософського осмислення творчості у межах класичної німецької філософії знайшла своє втілення у працях І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха та ін., у яких творчість ґрунтується на єдності свідомого й несвідомого, зв'язку розуму і процесу пізнання (самопізнання) навколишнього світу творчою особистістю [1], є творчою діяльністю, потреба в якій, як у сфері мистецтва, так і в сфері будь-якої дії та знання пов'язана з прагненням людини духовно усвідомити внутрішній і зовнішній світ, своє власне «Я» [2].

Концептуальні погляди І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха та ін. стали підґрунтям сучасної методології досліджень з проблеми творчості. За останні десятиліття у філософській літературі поняття «творчість» розглядається у зв'язку з людською сутністю та її реалізацією, адже лише у творчості особа стверджується, розвивається і творить себе як особистість та розглядається як процес, діяльність щодо створення якісно нового, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю [3, 4].

Психологи феномен «творчість» визначають як: психічний процес, діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей (за С. Головіним); процес сходження особистості до ідеального, реалізації свого внутрішнього «Я»; практична чи теоретична «діяльність людини, в якій виникають нові (принаймні, для суб'єкта діяльності) результати (знання, рішення, способи дії, матеріальні продукти)»; створення нового в єдності з властивостями творчої особистості (інтелект, емоції, мотиви, потреби), які забезпечують її включення у цей процес (за В. Роменцем, О. Туріноюю та ін.). При цьому спільною думкою психологів є те, що першоджерелом творчості є глибинна потреба в самоактуалізації, у досягненні вершин самовдосконалення, тому творчість має найвагоміший вплив на становлення особистості, допомагає людині якомога повніше розкрити свій потенціал, таланти, здібності [5-7].

У педагогічній інтерпретації творчість є необхідною складовою педагогічної діяльності [8, 9], оскільки природа творчості, на переконання Д. Кабелєвського, «побудована на бажанні щось зробити, чого до тебе ще ніким не було зроблено, або хоч би те, що до тебе вже існувало, зробити по-новому, по-своєму, краще. Це завжди прагнення вперед, до кращого, до прогресу, до досконалості і, врешті, до прекрасного у найвищому і найширшому значенні цього поняття» [10].

При цьому науковці наголошують на творчому характері педагогічної діяльності, адже «діяльність викладача, на думку М. Каптерева, складна, в ній є елементи і суто наукові, об'єктивні, і суто особисті, творчі елементи педагогічного мистецтва і таланту. Чим ширші й ґрунтовніші знання вчителя, тим результативнішою буде його діяльність. Але на цій об'єктивній основі вчитель повинен з'явитися художником, вміти адаптувати метод, зробити його своїм надбанням і знаряддям, і вміти нескінченно видозмінювати його, застосовуючи його до різних дітей, з різною підготовкою і своєрідними природними властивостями. Тому істинно хороший учитель не може бути рабом ні програм, ні методик, він завжди повинен залишатися вільним і самостійним діячем» [11].

З цієї позиції виокремлюють типологію творчої діяльності учителя (за В. Кан-Каликом), яка включає методичну творчість (уміння осмислювати й аналізувати педагогічні ситуації, добирати необхідний зміст і способи впливу);

комунікативна творчість (побудова фаліситивної взаємодії в спілкуванні, уміння здійснювати психологічну саморегуляцію) та творчість самовиховання (усвідомлення педагогом себе як творчої індивідуальності, коректування і удосконалення професійних і особистісних рис, постійне самоудосконалення як професіонала) [12].

У педагогіці поняття «творчість» корелює з поняттям педагогічна творчість. Остання, на думку О. Савенкова, є «оригінальним і високоєфективним підходом учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання, який стосується різних сторін діяльності вчителя - проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості» [13].

Критеріями педагогічної творчості, за справедливим твердженням С. Сисоевої, виступають здатність до: розробки принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку учнів; раціоналізації та модернізації змісту, форм, методів та засобів навчально-виховного процесу у світлі реформування освіти, зокрема з метою розвитку творчих можливостей учнів, їх талантів та обдарованості; комплексного і варіантного використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок; бачення нової проблеми у зовнішній знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення; проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення власного досвіду та досвіду своїх колег; володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих можливостей; реалізації на практиці принципів педагогіки співробітництва; прояву гнучкості при виборі оптимального управлінського рішення у нестандартних ситуаціях [14]. При цьому педагогічна творчість визнається найважливішим критерієм якісного становлення особистості педагога, який виявляється насамперед у соціальній потребі у творчій праці (Н. Кічук), позити-

вно емоційному ставленні особистості до означеної діяльності (Г. Балл).

Відповідно до специфіки педагогічної творчості формується і творча особистість педагога, яка характеризується спрямованістю на творчість, інтелектуальною активністю (за Н. Кічук, С. Сисоєвою). Її найважливішими рисами є пошуково-проблемний стиль мислення; проблемне бачення; розвинена творча уява, фантазія; специфічні особисті якості (допитливість, самостійність, цілеспрямованість, готовність до ризику), а також специфічні провідні мотиви (творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату, необхідність реалізувати себе).

5. Творчий компонент у змісті підготовки майбутнього педагога

Ефективність підготовки сучасного педагога, якому притаманні якості творчої особистості, вміє використовувати свій творчий арсенал у всіх сферах педагогічної діяльності, уможливується за умови включення творчого компонента у зміст підготовки педагога та використання активних форм організації педагогічної діяльності з метою створення оптимальних умов розвитку творчої особистості майбутнього фахівця.

Слушним є твердження С. Коновець, яка вважає за доцільне враховувати у змісті професійної підготовки педагогів таких вихідних положень, як: становлення «Я-концепції», усвідомлення своєї суб'єктивності, життєвого самовизначення, розуміння «власного світу», його минулого, нинішнього і майбутнього; використання емоційних, інтелектуальних і творчих можливостей особистості педагога, розвиток гнучкості його мислення, формування потреб до пізнання та самостійних дій, актуалізація творчих здібностей; розвиток уяви й удосконалення педагогічної майстерності шляхом експериментування з новими ідеями, напрямками, технологіями, матеріалами тощо [15].

Введення до змісту професійно підготовки педагогів творчого компонента сприяє відходу від старих методів та технологій навчання до активних (інноваційних, творчих (креативних)), подоланню інертності, консерватизму при опануванні навчального матеріалу, залучає їх до різних форм творчо-педагогічної навчальної діяльності.

Важливе значення в оволодінні змісту навчання має створення творчих педагогічних майстерень, які як форма навчання забезпечують умови для сходження кожного педагога до нового знання і нового творчого досвіду шляхом самостійного або колективного відкриття. Алгоритм засвоєння знань та умінь може бути змодельований таким чином: «творчий процес - творчий продукт - усвідомлення його закономірностей - співвіднесення отриманого з досягненнями культури - корекція своєї діяльності - новий продукт» [16].

Цінність творчих педагогічних майстерень полягає у тому, що у них акцентується увага на творчій педагогічній діяльності кожної особистості педагога й створюються можливості для усвідомлення ними закономірностей цієї діяльності. Майстерня - незви-

чайне заняття, у ній відбувається «проживання». Тому ми погоджуємося з думкою І. Мухіної про те, що в «майстерні досягається максимальне наближення до реального досвіду, істинно наукового розуміння світу, тому що кожний її учасник рухається від усвідомлення особистого досвіду до досвіду національної й загальнолюдської культури у вільній діяльності» [16].

Ефективність функціонування творчих педагогічних майстерень забезпечується фасилітативною міжособистісною взаємодією учасників, яка сприяє створенню атмосфери взаємної поваги та підтримки, максимальної розкритості та самовираження і спонукає майбутніх педагогів до інтенсивної, свідомої самозміни відповідно до особистісно пріоритетних сенсів життєдіяльності, сприяє творчо-педагогічній самореалізації і самовдосконаленню.

Зміст творчо-педагогічних майстерень передбачає неперервну зміну творчих видів педагогічної діяльності відповідно до мети, поставлених завдань, та може охоплювати творчі завдання, дискусійне обговорення професійно важливих проблем, розробку творчих педагогічних проектів тощо. Перехід від інформаційно-пояснювального навчання до творчого забезпечує вияв педагогами власного творчого потенціалу, сприяє розвитку творчого мислення, їх здатності до оригінальності міркувань, винахідливості, генеруванню нових ідей, розвитку уяви, фантазії та інтуїції.

6. Результати дослідження

Здійснивши феноменологічний аналіз поняття «творчість» ми можемо констатувати, що творчість є необхідною складовою педагогічної діяльності, у процесі якої формується і творча особистість педагога, рисами якого є пошуково-проблемний стиль мислення, розвинена творча уява, фантазія, самостійність, цілеспрямованість, а також захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату.

7. Висновки

Впровадження творчого компонента у зміст підготовки сучасного педагога забезпечує перехід від інформаційно-пояснювального навчання до творчого; сприяє відходу від старих методів та технологій навчання до активних інноваційних, подоланню консерватизму при опануванні навчального матеріалу; створює умови для сходження кожного педагога до нового знання і нового творчого досвіду шляхом залучення їх до різних форм творчо-педагогічної навчальної діяльності; спрямовує на використання емоційних, інтелектуальних і творчих можливостей особистості педагога, творчу самореалізацію та свідоме удосконалення себе в професійній творчій діяльності.

Література

1. Гегель, В. Ф. Эстетика. Т. 4 [Текст] / В. Ф. Гегель. - М.: Искусство, 1973. - 546 с.
2. Кант, И. Сочинения. Т. 5 [Текст] / И. Кант. - М.: Мысль, 1966. - 564 с.
3. Андрущенко, И. В. Философский словарь [Текст] / И. Андрущенко, О. Вусаток, С. Линецкий, А. Шуба. - К.: А.С.К., 2006. - 1056 с.

4. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / за ред. В. І. Шинкарук. - К.: Абрис, 2002. - 742 с.
5. Роменець, В. А. Психологія творчості [Текст]: навч. посіб. / В. А. Роменець. - К.: Либідь, 2004. - 286 с.
6. Степанов, О. М. Психологічна енциклопедія [Текст] / О. М. Степанов. - К.: Академвидав, 2006. - 424 с.
7. Туриніна, О. Л. Психологія творчості [Текст]: навч. посіб. / О. Л. Туриніна. - Київ: МАУП, 2007. - 160 с.
8. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі [Текст]: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. - Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012. - 284 с.
9. Зязюн, І. А. Філософія педагогічної дії [Текст]: монографія / І. А. Зязюн. - Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. - 608 с.
10. Кабалеvский, Д. Б. Воспитание ума и сердца [Текст] / Д. Б. Кабалеvский. - М.: Просвещение, 1984. - 206 с.
11. Каптерев, П. Ф. Избранные педагогические сочинения [Текст] / П. Ф. Каптерев; ред. А. М. Арсеньева. - М.: Педагогика, 1982. - 704 с.
12. Кан-Калик, В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс [Текст] / В. А. Кан-Калик. - М.: НИИВШ, 1977. - 64 с.
13. Савенков, А. И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников [Текст] / А. И. Савенков. - СПб.: ПИТЕР, 2004. - 272 с.
14. Сисоева, С. О. Основы педагогической творчості вчителя [Текст]: навч. пос. / С. О. Сисоева. - К.: ІСДОУ, 1994. - 112 с.
15. Коновець, С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва [Текст]: монографія / С. В. Коновець. - Рівне: Волинські береги, 2009. - 384 с.
16. Мухина, И. А. Что такое педагогическая мастерская? [Текст] / И. А. Мухина, Т. Я. Еремина // Мастерские по литературе: интеграция инновационного и традиционного опыта. - СПб., 2002. - 209 с.
3. Andrushenko, Y. V. (2006). Filosofskiy slovar [Philosophical dictionary]. Kyiv: A.S.K., 1056.
4. Shinkaruk, V. I. (Ed.) (2002). Filosofskiy entsiklopedichnyy slovník [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abris, 742.
5. Romenets, V. A. (2004). Psihologiya tvorchosti [The psychology of creativity]. Kyiv: Libid, 286.
6. Stepanov, O. M. (2006). Psihologichna encyklopediya [Psychological encyclopedia]. Kyiv: Akademvydav, 424.
7. Turinina, O. L. (2007). Psihologiya tvorchosti [The psychology of creativity], Kyiv: MAUP, 160.
8. Dubasenyuk, O. A. (Ed.) (2012). Teoretichn i i prikladn i aspekti rozvitku kreativno i osv iti u vishch ij shkol i [Theoretical and applied aspects of development of creative education in the higher school]. Zhitomir: ZHDU im. I. Franka, 284.
9. Zyazyun, I. A. (2008). Filosofiya pedagogichnoyi diyi [The philosophy of pedagogical action]. Cherkasi: ChNU im. B.Hmelnitskogo, 608.
10. Kabalevskiy, D. B. (1984). Vospytanye uraa y serdtsa [Education of mind and heart]. Moscow: Prosveshchenye, 206.
11. Kapterev, P. F.; Arsenyeva, A. M. (Ed.) (1982). Yzbrann ie pedahohycheskye sochyneniya [Selected pedagogical works]. Moscow: Pedahohyka, 704.
12. Kan-Kalyk, V. A. (1977). Pedahohycheskaia deiatelnost kak tvorcheskyy protsess [Pedagogical activity as a creative process]. Moscow: NIIVSH, 64.
13. Savenkov, A. Y. (2004). Put k odarennosti: yssledovatel'skoe povedeniye doshkolnykov [The path of giftedness: research the behavior of preschoolers]. Saint Petersburg: PYTER, 272.
14. Sysoieva, S. O. (1994). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti vchytelia [Basics of pedagogical creativity of the teacher]. Kyiv: ISDOU, 112.
15. Konovets, S. V. (2009). Tvorchyi rozvytok uchytelia obrazotvorchoho mystetstva [Creative development teacher of visual art]. Rivne: Volynski oberehy, 384.
16. Mukhyna, Y. A. (2002). Chto takoe pedahohycheskaia masterskaia? [What is a teacher's workshop?]. Masterskye po lyterature: yntehratsiya ynnovatsyonnoho y tradytsyonnoho op ita [Workshops for literature: integration of innovative and traditional experience]. Saint Petersburg, 209.

References

1. Geigel, V. F. (1973). Estetika [Aesthetic]. Vol. 4. Moscow: Iskusstvo, 546.
2. Kant, I. (1966). Sochineniya [Works], Vol. 5. Moscow: Mysl, 564.

Дата надходження рукопису 05.10.2016

Сотська Галина Іванівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, Україна, 04060
E-mail: galasotska@ukr.net